

КОМУНІКАЦІЯ ІЗ СУДОМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

COMMUNICATION WITH THE COURT IN THE CONDITIONS OF MARTIAL LAW

Татулич І.Ю., к. ю. н.,

доцент кафедри процесуального права юридичного факультету

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Статтю присвячено дослідженню актуальних аспектів комунікації із судом в умовах воєнного стану. Зауважено, що навіть в період воєнного чи надзвичайного стану конституційне право особи на судовий захист не підлягає обмеженню. Автор звертає увагу на питання зміни територіальної підсудності справ, що розглядаються в судах. Зокрема, справи судів, які тимчасово не працюють розглядаються в новому регіоні судом, визначеним розпорядженням голови Верховного Суду. У статті розкрито рекомендації учасникам справи у випадку, якщо матеріали судової справи втрачені в ході бойових дій на території діяльності суду, який розглядав справу. У роботі розглянуто рекомендації Ради суддів України щодо роботи судів в умовах воєнного стану. Автором виділено особливості проведення судового засідання в умовах війни. Обґрунтовано, що учасники судових процесів мають можливість реалізувати одне з таких прав: подати заяву про розгляд справи за їх відсутності, відкладення розгляду справи у зв'язку з воєнними діями або розгляд справи у режимі відеоконференції. Уточнено, що такі заяви можуть бути направлені в електронному вигляді на електронну адресу суду або через особистий кабінет в системі «Електронний суд», а також поштою. Доведено, що режим роботи кожного конкретного суду залежить від того, яка ситуація склалася у регіоні, де такий суд розташований. Тому учасникам судового процесу необхідно уважно слідкувати за оновленнями, які публікуються на сайтах судів (веб-сайт Судової влади України). Розглянуто шляхи та способи комунікації із судом. У статті автор доводить на підставі позицій науковців роль та значення «Електронного суду» для забезпечення ефективного цивільного судочинства особливо в сучасних умовах. Проаналізовано законопроекти, спрямовані на спрощення доступу громадян до інформації про стан розгляду справ під час дії воєнного стану. Систематизовано основні зміни до процесуального законодавства, що пропонуються законопроектами стосовно здійснення судочинства з цивільних справ. У статті виокремлено питання процесуальних строків, що сприятиме оперативності та своєчасності розгляду та вирішення цивільних справ.

Ключові слова: суд, учасники справи, правосуддя, воєнний стан, «Електронний суд», відеоконференція, судове засідання.

The article is devoted to the study of topical aspects of communication with the court in martial law. It is noted that even in a period of martial law or a state of emergency, a person's constitutional right to judicial protection is not subject to restriction. The author draws attention to the issue of changing the territorial jurisdiction of cases before courts. In particular, cases of courts that are temporarily closed will be considered in the new region by a court determined by an order of the Chairman of the Supreme Court. The article reveals recommendations to the participants of the case if the materials of the court case are lost during the hostilities on the territory of the court hearing the case. The paper considers recommendations of the Council of Judges of Ukraine on the work of courts in martial law. The author highlights the features of a court hearing in wartime. It is substantiated that the participants in court proceedings have the opportunity to exercise one of the following rights: to apply for consideration of the case in their absence, adjournment of the case in connection with hostilities, or consideration of the case by videoconference. It is specified that such applications can be sent to the email address of the court or registered through a personal account in the system «E-court», as well as sent by mail. It is proved that the mode of operation of each court depends on the situation in the region where such a court is located. Therefore, litigants need to closely follow the updates that are published on the courts' websites (Ukrainian Judiciary website). Ways and means of communication with the court are considered. In the article, the author proves based on the positions of scientists the role and importance of the «E-Court» to ensure effective civil proceedings, especially in modern conditions. The author analyzes the bills aimed at facilitating citizens' access to information on the state of proceedings during martial law. The main changes to the procedural legislation proposed by the draft laws on civil proceedings are systematized. The article highlights the issue of procedural deadlines, which will contribute to the efficiency and timeliness of consideration and resolution of civil cases.

Key words: court, participants in the case, justice, martial law, «E-court», videoconference, court session.

Актуальність теми дослідження. У зв'язку з повномасштабною збройною агресією Російської Федерації, впровадженням воєнного стану на території України з 24 лютого 2022 р. на національному рівні визначено особливості здійснення правосуддя судами України. Судова гілка влади як і інші правові інституції зазнала впливу війни, що, безумовно, внесло свої корективи в процес здійснення судочинства. Адже війна в країні не може не впливати на процес здійснення правосуддя. Проте навіть в умовах воєнного стану конституційне право людини на судовий захист не може бути обмеженим. В свою чергу, Рада суддів України також звернула увагу на те, що в умовах воєнного стану робота судів не може бути припинена. Тому актуальним залишається питання – важливості й необхідності здійснення правосуддя судами в умовах воєнного стану, адже саме на суди покладено конституційну функцію захисту прав громадян, які не можуть підлягати обмеженню навіть під час війни. Враховуючи наведене, одним із важливих питань сьогодення залишається питання комунікації із судом учасниками судового процесу, які звертаються до суду.

Ступінь наукової розробки. Питання інформаційних та комунікаційних технологій, електронного судочинства були об'єктом пильної уваги у працях вітчизняних науков-

ців та практиків, таких як В. В. Сердюк, О. В. Бринцев, І. Гавриленко, М. Б. Гарієвська, С. В. Дяченко, І. О. Ізарова, Г. Цісар, О. Кудрявцева, І. Гавриленко, В. Ярова, М. М. Ясинюк та ін. Однак, реалізація та механізм впровадження зазначених питань в період воєнного стану є на сьогодні ще недостатньо дослідженими, що і доводить актуальність обраної нами теми.

Метою статті є дослідження актуальних аспектів комунікації із судом під час воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. У період воєнного стану, відповідно до статті 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» (далі – ЗУ) [1], повноваження судів не можуть бути припинені. Щодо правосуддя в умовах воєнного стану то статтею 26 ЗУ визначено, що правосуддя на території, на якій введено воєнний стан, здійснюється лише судами. На цій території діють суди, створені відповідно до Конституції України (далі – КУ) [2]. Скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється.

Через активні бойові дії та тимчасову окупацію частина судів України призупинила свою роботу. Внаслідок цього відповідними розпорядженнями Голови Верховного Суду України «Про зміну територіальної підсудності судових справ в умовах воєнного стану» через неможливість

здійснювати судочинство в умовах воєнного стану, територіальну підсудність судових справ, що мали розглядатись в цих судах, змінено. Реалізація таких повноважень Головою Верховного Суду України стала завдяки прийнятими на початку березня законодавчими змінами до ч. 7 ст. 147 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів». Вказана стаття передбачає, що у разі неможливості здійснення правосуддя судом з об'єктивних причин під час воєнного або надзвичайного стану, у зв'язку зі стихійним лихом, військовими діями, заходами щодо боротьби з тероризмом або іншими надзвичайними обставинами може бути змінено територіальну підсудність судових справ, що розглядаються в такому суді, за рішенням вищої ради правосуддя, що ухвалюється за поданням Голови Верховного Суду, шляхом її передачі до суду, який найбільш територіально наближений до суду, який не може здійснювати правосуддя, або іншого визначеного суду. Наразі змінено підсудність більше як 120 судів. Інформацію про зміну територіальної підсудності судових справ можна дізнатися безпосередньо на сайті конкретного суду (веб-сайт Судової влади України).

Також даються рекомендації учасникам справи стосовно питання, що робити, якщо матеріали судової справи втрачені в ході бойових дій на території діяльності суду? Пропонують можливі варіанти дій, якщо через певні причини справи не були передані до іншого суду: 1) за наявності судового рішення суду першої інстанції справа може бути відновлена згідно з процесуальними нормами; 2) якщо у справі ще не ухвалено рішення, це є підставою для звернення позивача з новим позовом. Відповідно, розгляд судової справи відбудеться з початку.

Зважаючи на ситуацію на території України, Рада Суддів України 02.03.2022 опублікувала рекомендації щодо роботи суддів в умовах воєнного стану, з них основні: особливості роботи суду визначаються виходячи з поточної ситуації у відповідному регіоні; при визначенні умов роботи суду у воєнний час необхідно керуватися реальними поточними обставинами, що склалася в регіоні; в кожному суді визначається відповідальна особа, яка має забезпечити актуальний облік працівників апарату та суддів, з урахуванням визначеної форми роботи суду (дистанційної тощо); усі доступні працівники суду, по можливості, переводяться на дистанційну роботу; визначається мінімальна кількість осіб, які повинні знаходитися у приміщенні суду упродовж робочого дня. Організується чергування суддів та працівників апаратів судів; громадянам роз'яснюється можливість відкладення розгляду справ у зв'язку із воєнними діями та можливість розгляду справ в режимі відеоконференції; обмежується допуск в судові засідання осіб, які не є учасниками судових засідань; розгляд справ по можливості відкладається (за винятком невідкладних судових розглядів), зважаючи на те, що велика кількість учасників судових процесів не завжди мають змогу подати заяву про відкладення розгляду справи або не можуть прибути в суд у зв'язку з небезпекою для життя; справи, які не є невідкладними, розглядаються лише за наявності письмової згоди на це усіх учасників судового провадження; процесуальні строки по можливості продовжуються щонайменше до закінчення воєнного стану; зосередитись необхідно виключно на проведенні невідкладних судових розглядів (взяття під варту, продовження строків тримання під вартою); якщо за об'єктивних обставин учасник провадження не може прибути в судове засідання суд може допустити участь такого учасника в режимі відеоконференції за допомогою будь-яких інших технічних засобів, в тому числі і власних; у разі, якщо провадження розглядається колегіально і колегія суддів не може зібратись в одному приміщенні, то допустимий розгляд справ з різних приміщень судів, в тому числі з використанням власних технічних засобів.

Враховуючи вищевикладене, слід зазначити, що на особливості проведення судових засідань впливають сьогодні ряд аспектів. Так, справи розглядаються судами, які знаходяться на територіях, де не проходять активні бойові дії та які не окуповані. Справа розглядатиметься залежно від виду судочинства, процесуальної поведінки учасників справи, наявності у суду технічної можливості для проведення судового засідання в режимі відеоконференції. Щодо розгляду справ у порядку цивільного судочинства, то більшість з них відкладаються у разі подання учасником справи клопотання про відкладення або неявки в судове засідання хоча б одного з учасників. Крім того, учасники справи вправі подати письмову згоду на розгляд справи за їх відсутності чи справа розглядатиметься в порядку письмового провадження. Такі заяви можуть бути направлені в електронному вигляді на електронну адресу суду або через особистий кабінет в системі «Електронний суд», а також поштою. Наразі розгляду підлягають невідкладні судові справи, пов'язані з: обороноздатністю держави; забезпеченням режиму воєнного стану; мобілізацією; терміновим вирішенням (взяття під варту, продовження тримання під вартою тощо).

Розгляд справ, ухвалення судового рішення та постановлення ухвал з процесуальних питань ускладнюється також через відсутній доступ до реєстрів – Єдиного державного реєстру судових рішень, Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань тощо. В той час як доступ до судових рішень, прийнятих та опублікованих до 24.02.2022 року, можливо отримати за допомогою ресурсів: Суд на долоні, Verdictum та інформаційно-правової системи Прецедент.

Значна кількість судових засідань наразі проводиться або запланована в режимі відеоконференції. Процедура проведення судового засідання в режимі відеоконференції закріплена в ст. 212 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) [3]. Для цього учасники повинні заявити про участь в режимі відеоконференції, направивши до суду клопотання не пізніше як за п'ять днів до судового засідання. Взяти участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції можуть зареєстровані та авторизовані за електронним цифровим підписом користувачі сервісу EASYCON. Вказаний порядок проведення судових засідань в дистанційному форматі, без присутності учасників справи безпосередньо в залі судового засідання, значно нормалізував здійснення судочинства в період карантину. Однак, на жаль, як показує судова практика, в умовах воєнного стану навіть за такого механізму важко реалізувати права осіб на розгляд їх справи в такий спосіб. Адже сьогодні в Україні немає повністю безпечного місця, майже щодня у різних куточках нашої місцевості лунають сирени, що вимагає переміститись в укриття. Тому доводиться переривати судові засідання задля безпеки працівників суду та учасників судового процесу.

На думку А. І. Чорної та С. В. Дяченка, проведення судових засідань в режимі відеоконференції дозволяє зробити такі висновки: 1) застосування відеоконференції покликане не обмежувати особу в доступності до правосуддя, дає змогу переконатися в реалізації принципу безпосередності, неупередженості судді у вирішенні справи; 2) розгляд справ у режимі відеоконференції позитивно впливає на процес здійснення правосуддя; 3) практика показує, що є й певні недоліки, проте їх можна уникнути завдяки подальшим напрацюванням щодо розгляду справ у такому режимі [4, с. 291]. Як бачимо, запровадження в умовах воєнного стану дистанційної роботи судів потребує максимально ефективного використання електронного документообігу та доступу до судових справ в електронній формі. Однак, онлайн-правосуддя на сьогодні працює не в повному обсязі. Більшість елементів підсистеми «Електронний суд» запрацювала, хоча й з проблемами. Аналіз судової практики показує, що як в судах госпо-

дарської та адміністративної юрисдикції, так і в місцевих судах загальної юрисдикції, учасники справи та їх представники при подачі процесуальних документів до суду не часто використовують цю підсистему. Така ситуація на думку практиків, спостерігається, в першу чергу, через те, що цей спосіб комунікації з судом не вважається зручним і надійним, а також не є «вигідним» з точки зору як економії коштів, так й можливих «процесуальних» пільг [5]. На низький рівень використання цього електронного механізму впливає і відсутність необхідного обсягу знань та навичок, місцевість, де проживають люди.

Разом з тим, на сьогоднішній день «Електронний суд» країни передбачає такі можливості: 1) оплати судового збору он-лайн (на офіційному веб-порталі Судова влада України (<http://court.gov.ua/>)); 2) отримання інформації щодо стадій розгляду судових справ (на офіційному веб-порталі Судова влада України (<http://court.gov.ua/>), передбачена можливість користувачів порталу перегляду / пошуку / друку інформації щодо стадій розгляду судових справ); 3) отримання інформації з Єдиного державного реєстру судових рішень (<http://reyestr.court.gov.ua/>). Цей реєстр є автоматизованою системою збирання, зберігання, захисту, обліку, пошуку та надання електронних копій судових рішень; 4) відправки учасникам судового процесу процесуальних документів по електронній пошті [6, с. 41].

Вірно зазначає І. О. Ізарова, що «використання інформаційних і комунікаційних технологій та інших технічних новацій є невід'ємним аспектом сучасного світу, який проникає у всі сфери життя. Наразі залишається актуальним питання про застосування цих технологій для забезпечення судової діяльності, зокрема під час розгляду цивільних справ у судах. Досвід інших країн світу свідчить про те, що це призводить до підвищення доступності правосуддя, спрощення й прискорення процедур розгляду справ у суді, а також до істотного зниження судових витрат, що є надзвичайно вагомими факторами розвитку ефективного механізму правосуддя» [7, с. 222].

Тобто як на період дії загальнонаціонального карантину, аналогічно і на час воєнного стану, запроваджена більш проста форма участі у судовому засіданні – дистанційна. Вважаємо, що таку форму участі доцільно залишити і після зняття карантинних заходів та скасування воєнного стану для спрощення доступу до правосуддя. Як слушно зазначає очільник КАС ВС М. Смокович, що «дистанційна форма правосуддя є прийнятною не лише для правових систем низки національних держав, а й для міжнародних судів, формат роботи яких є змішаним. Об'єктивною передумовою такого спрощення організації їхньої роботи стала пандемія COVID-19. Практик переконаний, що з часом дистанційна складова стане звичною у процесі здійснення правосуддя в Україні. Цьому сприяють щонайменше такі об'єктивні фактори, як стратегія розвитку України як «Держави в смартфоні» та активний розвиток електронних і IT-технологій» [8].

Тим паче, що досвід функціонування «Електронного суду» у багатьох європейських країнах довів його ефективність. Хочеться вірити, що така практика приживеться і в українських судах, оскільки це реалії нашого сьогодення. Всі бюрократичні перипетії, які з'їдали гроші і час, просто зникнуть, а нам залишиться прозора та зручна система «Електронний суд», а це величезний крок назустріч європейським стандартам [9, с. 79].

Сьогодні як ніколи виникає необхідність запровадження різних шляхів та способів комунікації із судом. *По-перше*, під час звернення до суду учасникам рекомендується зазначати актуальні їх номери телефонів та електронні адреси. Адже інформацію про дату та час судового засідання, прийняті судові рішення та подані до суду учасниками справи процесуальні документи можливо отримати саме на електронну пошту. Для цього необхідно попередньо подати на електронну адресу суду відповідне клопо-

тання, підписане Кваліфікованим електронним підписом. Перед поданням відповідного клопотання слід уточнити у визначеного суду, чи здійснює такий суд обмін кореспонденцією за допомогою електронної пошти поза межами Електронного Суду? *По-друге*, у справах, які зараз перебувають на розгляді, варто подати до суду актуальну адресу свого місця перебування, щоб суд мав можливість повідомляти про прийняті процесуальні рішення. *По-третє*, обмін процесуальними документами можливий через поштову скриньку в системі обміну електронними документами на офіційному веб-порталі судової влади України за адресою: mail.gov.ua або через інші адреси електронної пошти, вказані у відповідних заявах учасниками судового процесу. Не варто ігнорувати надання письмової згоди таких учасників надсилати суду підтвердження про отримання документів. Деякі суди демонструють максимальне розуміння стану, у якому зараз опинились більшість учасників процесів через обмежений доступ до ресурсів судової влади, а також аналізуючи факт того, що велика кількість поштових конвертів не доходять до своїх адресатів та повертаються до суду через їх невручення, почали розмішувати на офіційних вебсайтах судів повідомлення для учасників судових справ. Тому перед поданням будь-яких клопотань, заяв по суті справи, інших процесуальних документів варто уточнювати в конкретному суді, чи мають можливість його працівники отримувати поштові відправлення у відділенні АТ «Укрпошта» та чи працює електронна скринька суду, оскільки деякі суди у зв'язку з проведенням бойових дій на територіях, де вони розташовані, повідомляли, наприклад, про те, що їх електронні скриньки не працюють. *По-четверте*, зважаючи на обмежений доступ до інформаційних систем судової влади України, про дату та час судових засідань, а також іншу необхідну інформацію по своїй справі можна дізнаватись з використанням інших засобів зв'язку (по номеру телефону суду, шляхом направлення листа на адресу електронної пошти суду чи написавши повідомлення до відповідного суду у Messenger Facebook). Більше того, для запобігання загрози життю та здоров'ю суддів та учасників судового процесу у період воєнного стану, доступ до Єдиного державного реєстру судових рішень, сервісів «Стан розгляду справ» та «Список справ, призначених до розгляду», тимчасово призупинено. Тому дату та час судових засідань учасники справи можуть дізнаватись в оперативному порядку за телефонами суду чи з використанням інших засобів зв'язку. Контакти суду, як правило, розміщені на офіційних сторінках суду на веб-порталі судової влади. Однак, наразі, існують проблеми і з комунікацією з судами навіть в телефонному режимі. Так, на територіях, де велися активні бойові дії, телефонний зв'язок може бути відсутній у зв'язку з пошкодженням кабелів або роботою суду в дистанційному режимі.

Намагаючись вирішити окреслені проблеми, 26.04.2022 року у Верховній Раді України зареєстровано два законопроекти № 7315 та № 7316, які передбачають спрощення доступу громадян до інформації про стан розгляду справ під час дії воєнного стану. Зокрема, законопроект № 7315 передбачає можливість отримання інформації про суд, який розглядає справу, сторони спору, предмет позову, місце, дату і час судового засідання, а також отримання сторонами електронної форми судового рішення та виконавчого документу через портал Дія. Зрозуміло, що отримання інформації таким шляхом не матиме статусу офіційного повідомлення, а носить виключно інформаційну мету. Проте учасник судового процесу буде поінформований і зможе в подальшому вжити необхідних заходів для захисту своїх прав та інтересів. Натомість законопроект № 7316 передбачає можливість повідомлення про судові засідання будь-якими можливими засобами комунікації (телефоном, СМС, електронною поштою, повідомленням у месенджерах тощо), а також через оголошення

на офіційному веб-сайті судової влади України (з посиланням на веб-адресу відповідної ухвали суду в Єдиному державному реєстрі судових рішень). В свою чергу, учасник судового засідання зобов'язаний негайно підтвердити суду отримання чи ознайомлення із відповідним викликом або повідомленням шляхом телефонного або документального підтвердження. Він також може використовувати для цього засоби електронної пошти, телефонограми, СМС-повідомлення, повідомлення у месенджерах тощо. Передбачено, що текст такого підтвердження роздрукується, а телефонне підтвердження записується відповідним працівником апарату суду, приєднується секретарем до справи та вважається належним повідомленням учасника судового процесу. В такому випадку учасник вважатиметься повідомленим з моменту надходження до суду підтвердження про повідомлення. Звертаємо увагу, що такий спосіб повідомлення матиме статус офіційного та створюватиме правові наслідки для учасників процесу, на відміну від інформування через портал Дія. Таким чином, у сукупності суд має здійснити три повідомлення учасника справи про судові засідання шляхом: засобів комунікації; опублікування відповідної ухвали суду в Єдиному державному реєстрі судових рішень; оголошення на офіційному веб-порталі судової влади України з посиланням на відповідну ухвалу суду в Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Крім того, цим же законопроектом передбачено і інші зміни у процесуальному законодавстві щодо: а) строку здійснення підготовчого провадження; б) особливостей перебігу строків підготовчого провадження та судового розгляду; в) порядку розгляду справи в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів; г) особливостей вручення судового рішення. Щодо порядку вручення судового рішення, то він залишається сталим відповідно до ст. 272 ЦПК України. Законопроект передбачає, що за заявою учасника справи копія судового рішення, засвідчена судом, надсилається чи видається в найкоротший термін, але не пізніше ніж за 30 днів після закінчення воєнного чи надзвичайного стану; д) порядку розгляду справи у суді апеляційної та касаційної інстанції; е) особливостей поновлення судом процесуальних строків. Стосовно останнього, то вважаємо, що заслуговує на увагу питання процесуальних строків для забезпечення одного із завдань цивільного судочинства – своєчасний розгляд та вирішення цивільних справ. Так, воєнний стан не впливає на перебіг процесуальних строків у справі. Встановлений судом або законом строк не зупиняється і продовжує свій перебіг після впровадження воєнного стану, незалежно від того, чи строк на вчинення процесуальної дії розпочався до або після 24.02.2022 року. Також воєнний стан може бути поважною причиною для поновлення

або продовження процесуального строку. На наш погляд, суд в таких випадках буде брати до уваги територіальне місцезнаходження суду, порядок функціонування суду, хід бойових дій, окупацію району місце проживання особи, внутрішнє переміщення особи в межах території України, вимушений виїзд особи закордон, вступ до сил територіальної оборони, вступ до ЗСУ тощо. Важливим є й те, що процесуальний строк встановлений судом, поновлено не підлягає, а може бути виключно продовжений за клопотанням сторони спору. Крім того, на час дії воєнного стану продовжуються строк загальної та спеціальної позовної давності, передбачені нормами цивільного та господарського законодавства.

Сподіваємось, що обговорення та закріплення вказаних пропозицій у чинне процесуальне законодавство, забезпечить на практиці дієві механізми здійснення судочинства з цивільних справ в умовах воєнного стану та сприятиме реалізації та захисту прав, свобод та інтересів громадян.

Висновки. Отже, правовий статус та обмеження прав і свобод громадян, прав і законних інтересів юридичних осіб в умовах воєнного стану визначаються відповідно до КУ та ЗУ «Про правовий режим воєнного стану». На території України правосуддя здійснюється лише судами відповідно до КУ. Право людини на судовий захист не може бути обмежене. Суди працюють у штатному режимі з певними особливостями. Не допускається створення надзвичайних, особливих або будь-яких інших судів. Забороняються скорочені чи прискорені процедури. Територіальна підсудність справ або місцезнаходження судів може змінюватись. Розгляд справ може бути призупинено до усунення обставин, за яких наявна загроза життю, здоров'ю та безпеці осіб. Проведення судових розглядів можливе у режимі відеоконференції. Як за ініціативою суду, так і за клопотанням учасників процесу можливе відкладення розгляду судових справ та розгляд судом справ за відсутності учасників справи.

Як бачимо, правосуддя в Україні в умовах воєнного стану хоч і обмежено, проте здійснюється. Маємо надію, що незабаром ситуація в країні покращиться, і суди зможуть повноцінно працювати, що дозволить кожному громадянину реалізувати його право на доступ до суду та правосуддя, а також захистити свої порушені права та інтереси протягом розумного строку, що є однією із засад цивільного судочинства. Війна в Україні активізувала питання запровадження дистанційних форм роботи суду, переходу на електронну форму судочинства. Безумовно, без повноцінного запровадження вказаних форм та способів здійснення судочинства, забезпечити особі право на судовий захист з гарантіями безпеки буде складно, а інколи і неможливо. В підсумку це буде гарантією дотримання однієї із вимог КУ – здійснення правосуддя в умовах воєнного стану.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250.
2. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 березня 2004 року № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40–41, 42. Ст. 492.
4. Чорна А. І., Дяченко С. В. Розгляд цивільних справ у судовому засіданні в режимі відеоконференції як складник доступу до правосуддя. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 4. С. 289–292.
5. «Електронний суд» ніяк не стане реальністю. *Закон і Бізнес*. <https://zib.com.ua/ua/151108.html>
6. Заплотинський Б. А. Електронне судочинство / URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/11107/EC%20конспект%20лекцій.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
7. Ізарова І. О. Розвиток електронного правосуддя в цивільних справах у Європейських країнах. *Юридичний вісник*. 2014. № 6. С. 222–227.
8. Смокович М. Обмеження судового захисту прав і свобод людини на період дії режиму воєнного стану є неконституційним. <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1278798/>
9. Татулич І. Ю. Місце та роль «Електронного суду» у забезпеченні ефективності цивільного судочинства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. № 46. С. 74–80.